

Regeringens proposition

1977/78: 47

om åtgärder för att underlätta strukturomvandlingen inom specialstålindustrin och stålgljuteriindustrin

beslutad den 27 oktober 1977.

Regeringen föreslår riksdagen att antaga de förslag som har upptagits i bifogade utdrag av regeringsprotokoll.

På regeringens vägnar

THORBJÖRN FÄLLDIN

NILS G. ÅSLING

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen läggs fram förslag om tidsbegränsade åtgärder för specialstålindustrin och stålgljuteriindustrin. För att underlätta strukturomvandlingen inom dessa branscher föreslås dels att statliga lån skall kunna ges till ett sammanlagt belopp av 700 milj. kr., dels att staten ikläder sig garantier till ett sammanlagt belopp av högst 600 milj. kr.

För att handlägga låne- och garantiärendena föreslås en särskild delegation bli inrättad.

INDUSTRIDEPARTEMENTET

Utdrag
PROTOKOLL
vid regeringssammanträdet
1977-10-27

Närvarande: statsministern Fälldin, ordförande, och statsråden Bohman, Ahlmark, Romanus, Turesson, Gustavsson, Mogård, Olsson, Dahlgren, Åsling, Söder, Troedsson, Mundebo, Krönmark, Ullsten, Burenstam Linder, Wikström, Johansson, Friggebo.

Föredragande: statsrådet Åsling

Proposition om åtgärder för att underlätta strukturomvandlingen inom specialstålindustrin och ståljuderiindustrin

1 Inledning

I november 1976 uppdrog jag åt fil. dr. Tony Hagström att göra en analys av den svenska specialstålindustrin. Utredningsrapporten (Ds I 1977: 3) 1977 års specialstålutredning överlämnades av Hagström i mars 1977. I utredningen ges dels en beskrivning av branschens aktuella läge och mest väsentliga problem, dels en redovisning av pågående undersökningar om samarbete i olika former mellan företagen. Vidare pekas i utredningen på strukturförändringar inom branschen, vilka enligt utredaren närmare bör analyseras.

För att biträda vid handläggningen av vissa frågor rörande specialstålverken och handelsstålverken tillkallade jag våren 1977 en särskild arbetsgrupp, den s. k. stålortsgruppen, med representanter för berörda departement, de anställdas organisationer samt branschorganisationerna inom stål- och gruvindustrierna.

Enligt lämnade direktiv skall stålortsgruppen medverka i arbetet på att utforma erforderliga åtgärder från samhällets sida för att åstadkomma önskvärda förändringar inom stålindustrin i vad avser bl. a. ägarförhållanden, produktionsinriktning, marknadsföring och distribution. Gruppen skall vidare belysa de branschpolitiska, regionalpolitiska och sysselsättningsmässiga konsekvenserna av olika handlingsalternativ inom stålbranschen och yttra sig över de strukturella förändringar som övervägs.

Stålortsgruppen skall även överväga vilka särskilda åtgärder som

kan komma att krävas från samhällets sida för att säkra sysselsättningen på berörda orter. I sitt arbete skall gruppen hålla kontakt med berörda kommuner och länsstyrelser.

Stålotsgruppen har under det senaste halvåret diskuterat vissa av de förslag till strukturella förändringar som har redovisats i 1977 års specialstålutredning och som har varit föremål för överläggningar mellan företagen. Vidare har arbetsgruppen inhämtat berörda länsstyrelsernas bedömningar av de regionalekonomiska konsekvenserna av de i nämnda utredning angivna strukturförändringarna.

Statens industriverk har under åren 1975 och 1976 låtit genomföra en utredning avseende stålgiuteriernas nuläge och framtidsutsikter. Utredningsrapporten är sekretessbelagd. För att fortsättningsvis följa och analysera branschutvecklingen har verket bildat en särskild referensgrupp bestående av representanter för de berörda gjuterierna, branschorganisationerna, de anställdas organisationer och industriverket.

2 Specialstålindustrin

2.1 Nuvarande förhållanden

Till stålindustrin räknas vanligen anläggningar med produktion i en eller flera av följande processer.

- Tillverkning av råjärn i masugnar eller tillverkning av järnsvamp och järnpulver i direktreduktionsprocesser. Utgångsmaterialet för järntillverkningen är malm.
- Tillverkning av råstål. Flytande råjärn från masugnar omvandlas till råstål i syragaskonvertrar. Råstål tillverkas också i elektrostålugnar och martinugnar med utgångsmaterialen skrot, tackjärn eller direktreducerat järn.
- Bearbetning av råstål till handelsfärdigt stål. Råstål från stålugnar gjuts eller bearbetas till stålämnen antingen genom stränggjutning eller genom götvalsning. Stålämnen bearbetas vidare genom valsning eller smide till plåt, band, stång, tråd, balk, rör m. m. Det handelsfärdiga stålet i dessa former är insatsvaror i främst verkstadsindustri och byggnadsindustri. Till stålindustrin räknas normalt inte gjuterierna, som dock i fråga om tillverkningsprocessen är stålindustrin näraliggande. Ett antal stålverk har också tillverkning av stål- och järngjutgoods.

Stål indelas vanligen i huvudgrupperna handelsstål och specialstål. Indelningen grundas på stålets kemiska sammansättning. Handelsstål, som är den volymmässigt klart dominerande produktgruppen såväl i Sverige som utomlands, är stål med en kolhalt på mindre än 0,6 % och ingen eller ringa halt av legeringsämnen. Allt annat stål klassificeras som specialstål. Av den svenska stålproduktionen är volymmässigt ca 75 % handelsstål och ca 25 % specialstål. Specialstålsandelen i Sverige är internationellt sett mycket hög.

Med utgångspunkt från denna produktklassificering indelas producenterna traditionellt i handels- resp. specialstålverk. Som specialstålverk räknas verk vilkas produktionsvolym till mer än 25 % utgörs av specialstål. Genom det i genomsnitt drygt tre gånger högre priset på specialstål svarar specialstålet i dessa verk för merparten av saluvärdet. Enligt detta kriterium finns f. n. i Sverige nio specialstålföretag med totalt 25 produktionsanläggningar. Vissa data avseende företagen och produktionsenheterna redovisas i tabell 1.

Tabell 1. Specialstålverken år 1976

Företag, produktionsenheter	Råstålskapacitet, 1 000 ton	Antal anställda	Omsättning, milj. kr.
Avesta Jernverks AB			640
Avesta	200	3 000	
Björneborgs Jernverks AB			90
Björneborg	60	600	
AB Bofors			520
Karlskoga	150	2 350	
AB Bofors-Åkers			120
Åkers Styckebruk	60	500	
Fagersta AB			1 250
Fagersta	300	2 800	
Längshyttan	10	850	
Vikmanshyttan	—	50	
Forsbacka	—	450	
Österby	8	450	
Gränges Nyby AB			710
Torshälla	130	1 900	
Lesjöfors AB			140
Lesjöfors	30	800	
Sandvik AB			1 270
Guldsmedshyttan	—	300	
Sandviken	240	5 950	
SKF Stål			790
Hofors	320	3 650	
Hällefors	310	1 750	
Bångbro	—	350	
Surahammars Bruks AB			320
Surahammar	200	1 500	
Spännarhyttan	—	400	
Kohlsva Jernverks AB			100
Kolsva	30	700	
Uddeholms AB			1 230
Hagfors	140	2 000	
Degerfors	110	1 500	
Munkfors	—	1 100	
Storfors	—	800	
Söderfors	50	800	
Blombacka	—	100	
	2 380	34 650	7 180

Källa: 1977 års specialstålutredning.

Vid flertalet enheter har antalet anställda minskats under år 1977. Specialstålverket är i regel den helt dominerande arbetsgivaren på den

Tabell 2. Specialstålindustrins betydelse för sysselsättningen i berörda kommuner

Kommun (Produktionsenhet)	Specialstålverkens andel av sysselsättningen år 1974 i %	
	Totalt	Inom industrin
Storfors	42	100
Munkfors	49	98
Hofors	50	90
Hagfors	32	83
Hällefors	35	79
Degerfors	36	78
Fagersta	35	63
Sandviken	33	62
Avesta	23	59
Hedemora (Långshyttan, Vikmanshyttan)	18	53
Surahammar	31	52
Tierp (Söderfors)	12	33
Ljusnarsberg (Bångbro)	14	28
Karlskoga	14	26
Norberg (Spännarhyttan)	9	25
Strängnäs (Bofors-Åkers)	6	24
Filipstad (Lesjöfors)	12	22
Östhammar (Österby)	6	20
Kristinehamn (Björneborg)	5	15
Köping (Kolsva)	6	14
Eskilstuna (Nyby)	5	12
Lindesberg (Guldsmedshyttan)	3	8
Gävle (Forsbacka)	1	4
Karlstad (Blombacka)	0,3	1

Källa: 1977 års specialstålutredning.

ort där det är beläget. Detta framgår av tabell 2. Förhållandena har inte ändrats nämnvärt under de senaste åren. Med undantag av Hedemora finns endast ett specialstålverk i resp. kommun. I nio kommuner svarar specialstålindustrin för mer än 30 % av den totala sysselsättningen. I elva kommuner faller mer än hälften av den samlade industrisysselsättningen på specialstålverken.

Sysselsättnings- och omsättningssiffrorna i tabell 1 avser endast stål-rörelsen inom resp. företag eller produktionsenhet. Härutöver har flertalet företag till stålproduktionen anknuten verksamhet på andra orter i Sverige än de angivna. Totalt sysselsätts inom sådan verksamhet närmare 2 000 personer. Verksamheten avser dels försäljning, dels produktion. Som exempel på det senare kan nämnas verkstäder för tillverkning av sågar, rördelar, fjädrar samt hårdtjänster.

Ågarmässigt är Avesta Jernverks AB ett helägt dotterbolag till Re-deri AB Nordstjernen. Björneborgs Jernverks AB är ett helägt dotterbolag till Avesta Jernverks AB. AB Bofors-Åkers, tidigare Åkers Styckebruk AB, är ett helägt dotterbolag till AB Bofors. Gränges Nyby AB är ett helägt dotterbolag till Gränges AB. Surahammars Bruks AB och Kohlsva Jernverks AB ingår i ASEA-koncernen.

I flertalet fall utgör sålunda resp. stål-rörelse en del av en stor indu-

strikoncern. Ofta svarar därvid stålsidan för en betydande del av koncernens totala verksamhet. Inom Uddeholms AB hänför sig sålunda ca 60 % av omsättningen till stålsektorn. Inom AB Bofors och Sandvik AB är motsvarande andel en tredjedel. SKF Stål svarar för 15 % av koncernförsäljningen inom AB Svenska Kullagerfabriken (SKF). Av försäljningen från svenska produktionsbolag är SKF Ståls andel cirka 40 %.

Den produktionsmässiga integrationen mellan stålrörelsen och övriga delar inom resp. koncern är relativt begränsad och visar dessutom en tendens att minska. Inom Bofors-koncernen förbrukas mindre än en tiondel av stålproduktionen inom andra delar av koncernen. Mellan Kohlswa Jernverks AB och den övriga ASEA-koncernen är förhållandena desamma. Björneborgs Jernverks AB levererar ca en fjärdedel av sin produktion till andra företag inom Johnson-koncernen. Surahammars Bruks AB och SKF Stål avsätter ca två tredjedelar av sin produktion utanför koncernen i fråga.

Den svenska specialstålindustrin är starkt exportinriktad och säljer sina produkter över hela världen. Av produktionen exporteras två tredjedelar mätt i volym. Värdemässigt uppgår andelen till tre fjärdedelar. Detta ställer krav på en omfattande och geografiskt spridd marknadsorganisation. Specialstålföretagen har därför ett mycket stort antal försäljningsbolag i utlandet. Flertalet företag har också producerande dotterbolag utomlands. Med något undantag har tillverkningen utanför Sverige mycket nära samband med den svenska produktionen. Det rör sig här främst om antingen en vidarebearbetning av i Sverige producerat material eller produktion som kompletterar verksamheten i Sverige. De svenska stålföretagen sysselsätter totalt inemot 8 000 personer utomlands.

Medan man inom handelsstålindustrin vanligen klassificerar produktionen efter form använder man inom specialstålindustrin oftast stålets kemiska sammansättning som fördelningsgrund. Bland de stora produktgrupperna, som på detta sätt kan särskiljas, finns rostfritt stål, olegerat kolrikt stål, verktygsstål, snabbstål, seg- och sätthärdningsstål samt kullagerstål. Den största produktgruppen är rostfritt stål, som tonagemässigt svarar för ca 30 % av den svenska specialstålproduktionen. Av leveransvärdet är andelen drygt 50 %. Inom resp. produktgrupp finns sedan en eller flera av de olika formprodukterna.

Specialstålföretagen har även en omfattande produktion av handelsstål. År 1974 producerade man totalt 450 000 ton råstål av handelsstålqualität, vilket utgjorde närmare en fjärdedel av den totala råstålproduktionen vid verken ifråga. Härigenom svarade man för ca 10 % av landets totala handelsstålproduktion. År 1960 svarade emellertid handelsstålet för nästan hälften av produktionsvolymen vid specialstålverken och dessa verk hade då närmare 30 % av den svenska han-

delsstålproduktionen. Specialstålverkens handelsstålproduktion har alltså minskat i snabb takt. Denna utveckling fortsätter.

De handelsfärdiga produkterna framställs till alldeles övervägande del genom varm- eller kallvalsning. En mindre del av produktionen sker dock genom smidning eller gjutning. På smidessidan finns i Sverige en betydande produktion utanför den egentliga stålindustrin, främst som en integrerad del i vissa verkstadsföretag. Stålgjutods produceras dels vid fem specialstålföretag, dels vid sju företag utanför specialstålindustrin. Även inom specialstålföretagen sker dock gjutodsproduktionen i regel skild från den övriga ståltillverkningen. Bl. a. har man särskild ugnsutrustning för gjutodsproduktionen.

Som tidigare nämnts har specialstålverken även viss vidarebearbetning av sina produkter utanför bruksorterna. Denna verksamhet är dock mycket begränsad. Inte heller vid stålverken finns i regel någon särskilt omfattande vidareförädling. Av specialstålsleveranserna från verken svarade manufakturade produkter år 1974 för endast 15 % mätt i värde. Den helt dominerande andelen av verkens leveranser avser sålunda s. k. handelsfärdigt stål i form av t. ex. plåt, stång, tråd och rör.

De svenska specialstålföretagens huvudsakliga produktionsinriktning framgår av tabell 3.

Vissa specialstålprodukter tillverkas även av företag utanför vad som här har definierats som stålindustrin. Betydelsefulla exempel härpå är dragen tråd och svetsade rör. Dessutom finns vid handelsstålverken viss produktion som enligt den kemiska klassificeringsgrund som används är specialstålproduktion.

Mellan de olika produktionsenheterna finns avgörande skillnader vad avser produktionsutrustning. Råjärnsproduktionen sker sålunda dels i integrerade anläggningar i Fagersta, Hofors och Hagfors, dels i Guldsmidshyttan och Spännarhyttan. De båda senare anläggningarna har ingen råstålstillverkning eller valsning. Råstålsproduktionen sker i samtliga anläggningar utom, vid sidan av de två redan nämnda, Vikmanshyttan, Forsbacka, Bångbro, Munkfors, Storfors och Blombacka. I dessa anläggningar finns främst valsverk för bearbetning av utifrån tillfört material.

Det finns sålunda en betydande produktionsteknisk samverkan mellan de olika enheterna. Denna samverkan är dock avsevärt större än vad som visas av den nyss nämnda fördelning av produktionsutrustningen. Detta gäller inte endast mellan skilda enheter inom resp. företag där flödet av halvfabrikat av olika slag ofta är betydande. Även mellan de olika företagen sker en omfattande samverkan i skilda former. Vissa enheter köper utgångsmaterial för sin egen bearbetning från andra verk. I andra fall köper man tjänster av varandra, främst i form av legovalsning. Denna samverkan, som innebär bl. a. att man får en mera rationell produktion och ett bättre utnyttjande av den be-

Tabell 3. Specialstålföretagens huvudprodukter

Avesta Jernverks AB	Rostfritt i form av varmvalsad och kallvalsad plåt samt tråd och svetsade rör. Smide (handelsstål) och järngjutgoods vid Björneborgs Jernverks AB.
AB Bofors	Smide i övrigt legerat stål (seg- och sätthärdningsstål) samt stång (verktygsstål). Valsar vid AB Bofors-Åkers.
Fagersta AB	Rostfritt i form av kallvalsade band (Fagerstaverken, Långshyttan), svetsade rör (Fagerstaverken, Långshyttan) och tråd (Fagerstaverken, Långshyttan). Tråd av olegerat kolrikt och handelsstål (Fagerstaverken). Bergborrstång och handelsstålstång (Fagerstaverken, Forsbacka). Snabbstål i form av tråd, band och stång (Långshyttan, Österby, Vikmanshyttan).
Lesjöfors AB	Fjäderstål, dragen tråd och linor.
Gränges Nyby AB	Rostfritt i form av kallvalsad plåt samt svetsade och sömlösa rör,
SKF Stål	Sömlösa rör av kullagerstål och handelsstål (ämnesrör) (Hofors). Stång av kullagerstål och handelsstål (Hällefors). Tråd av kullagerstål och olegerat kolrikt (Hofors och Hällefors). Kallvalsade smala band av olika kvalitetstyper (Hällefors, Bångbro).
Sandvik AB	Sömlösa rör av rostfritt och handelsstål (ämnesrör). Svetsade rostfria rör. Smala band i olika kvaliteter, främst olegerat kolrikt stål och rostfritt. Dragen tråd i rostfritt. Bergborrstång.
Surahammars Bruks AB	Elektroplåt. Järnvägsmateriel och smide i övrigt legerat stål. Stålgjutgoods vid Kohlsva Jernverks AB.
Uddeholms AB	Stång i verktygsstål och rostfritt (Hagfors). Sömlösa och svetsade rör i rostfritt och handelsstål (Storfors). Varmvalsad plåt i främst rostfritt (Degerfors). Kallvalsade smala band av olika kvalitetstyper (Hagfors, Munkfors). Dragen tråd, främst i rostfritt (Munkfors, Blombacka).

Källa: 1977 års specialstålutredning.

fintliga utrustningen, medför betydande kostnadsbesparingar för branschen.

Däremot har det visat sig avsevärt svårare att skapa hållbara samarbetsformer på försäljningssidan trots att företagen, som tidigare har nämnts, är starkt exportinriktade och därför var och en för sig tvingas hålla en stor, geografiskt spridd och därmed kostsam försäljningsorganisation.

Stålbranschrådet har låtit analysera såväl specialstålindustrins som handelsstålindustrins lönsamhet under senare år. Enligt denna analys har specialstålföretagens avkastning på det totala kapitalet efter skatt utvecklats enligt följande åren 1971—1975.

År	%
1971	0,3 %
1972	1,3 %
1973	4,9 %
1974	7,0 %
1975	2,9 %

Beräkningen avspeglar lönsamhetsvariationerna under en konjunkturcykel.

Den genomsnittliga avkastningen efter skatt på totalt kapital under perioden uppgick till 3,2 %. Lönsamheten var genomsnittligt sämre för specialstålindustrin än för de privata handelsstålverken under samma period. Det kan vidare noteras att när specialstålrörelsen ingår i ett större företag så uppvisar specialstålrörelsen klart lägre genomsnittlig avkastning än företaget i sin helhet.

En liknande beräkning har genomförts för skogsindustrin under samma period. Den genomsnittliga lönsamheten för skogsindustriföretagen beräknad på motsvarande sätt var cirka 6 %.

Skillnaderna mellan specialstålföretagen inbördes under perioden är betydande. Dessa skillnader kan dock inte härledas från olikheter i produktionsmetoder eller produktionsinriktning.

Något motsvarande materiel finns inte för år 1976. För samtliga specialstålföretag var år 1976 dock ett dåligt år från lönsamhetssynpunkt. Med ett par undantag var resultaten (vinst efter räntor och kalkylmässiga avskrivningar men före skatt) negativa. I några fall var förlusterna betydande. Innevarande år kommer att medföra en ytterligare försämring med mycket stora förluster som följd.

Specialstålindustrin är som framgått i flera avseenden mycket heterogen. Som exempel härpå kan nämnas de stora skillnader som finns mellan olika företag/produktionsenheter i fråga om storlek, produktionsutrustning och produktionsinriktning. Skiljaktigheterna i sistnämnda avseende är särskilt betydelsefulla då de medför stora skillnader i konkurrensförhållanden, behov av marknadsföringsresurser, forsknings- och utvecklingsbehov m. m. Dessa markant olika förhållanden och de därav följande skiljaktiga förutsättningarna vad avser den framtida utvecklingen för såväl olika produkter som olika företag/produktionsenheter gör att sammantagna branschbedömningar för specialstålindustrin är mycket vanskliga att göra.

2.2 1977 års specialstålutredning

Förutsättningarna för den svenska specialstålindustrins framtid har analyserats av 1977 års specialstålutredning. Denna analys är av kvalitativ art. Anledningen härtill är främst den tidigare nämnda differen-

tierade tillverkningen inom specialstålindustrin och de väsentligt olika marknads- och produktionsförhållanden som råder för skilda produkter.

Utredningen konstaterar att allmänt sett har den svenska specialstålindustrins traditionella konkurrensfördelar minskat starkt i betydelse. Detta gäller inte minst i fråga om tillgången på de naturresurser — malm, skog och vattenkraft — som utgjort grunden för svensk stålindustris redan mycket tidigt starka internationella ställning. I fråga om råvara är specialstålindustrin i dag till övervägande del baserad på skrot, som företagen köper på marknaden inom eller utom Sverige. Inköp av legeringsämnen, som är en annan betydande insatsvara, medför import antingen direkt eller indirekt genom köp från de två legeringsverk, som finns i Sverige. Råvarutillgången ger således inte svensk specialstålindustri några påtaliga fördelar jämfört med utländska konkurrenter.

Ljusbågsprocessens dominans inom specialstålindustrin har återgett vattenkraften något av dess klassiska betydelse, men nu i form av billig elenergi. Flertalet specialstålverk har av historiska skäl tillgång till egen vattenkraft. Dessa, som regel äldre vattenkraftverk, producerar elenergi till en kostnad, som ligger avsevärt under dagens kostnader för elenergi från exempelvis kärnkraftverk. Utredningen framhåller att från samhällsekonomisk synpunkt är detta utan betydelse vid en bedömning av specialstålindustrins konkurrensförutsättningar. Rent företagsekonomiskt innebär dock innehavet av egen billig vattenkrafts-alstrad elektricitet en fördel för de svenska specialstålföretagen jämfört med många utländska konkurrenter.

Vid en bedömning av den svenska specialstålindustrins komparativa för- och nackdelar jämfört med utländska konkurrenter måste enligt utredningen arbetskraftens kunnande och yrkesskicklighet tillmätas en viktig roll. Samtidigt är detta en faktor vars betydelse är mycket svår att mäta kvantitativt. Utredningen anser att det rent allmänt torde gälla att yrkesskickligheten inom tillverkningen har spelat en väsentlig roll för den kvalitet och därmed konkurrensförmåga som svensk specialstålindustri traditionellt haft. Betydelsen av detta slags kunnande har dock minskat påtagligt under efterkrigstiden genom ökad mekanisering, processtyrning, datorisering och stordrift. Kunnandets betydelse inom stål-tillverkning blir i allt högre grad en fråga om forskning och utveckling. Traditionellt har Sverige en stark ställning beträffande forskning och utveckling på stålområdet, särskilt vad gäller metallurgi. Relativt sett gör svensk stålindustri betydande insatser på forsknings- och utvecklingsområdet.

Svensk specialstålindustri har enligt utredningens bedömning sammantaget dock fortfarande en viss konkurrensfördel genom sitt kunnande. Denna fördel hänför sig emellertid inte till hela produktionen.

Merparten härav är standardbetonad, där pris och leveranssäkerhet är avgörande för konkurrensförmågan.

Inte sällan framförs uppfattningen att de svenska specialstålverken har konkurrensfördelar genom att företagsmässigt vara integrerade med annan tillverkning, särskilt verkstadsindustriell. Härigenom skulle marknadsmässiga och tekniska fördelar uppnås.

I verkligheten är, som tidigare har redovisats, denna integration relativt begränsad och tenderar i flera företag att snarare minska än öka. Ser man på specialstålindustrin i dess helhet avsåts huvuddelen av produktionen på den öppna marknaden i konkurrens med andra stålföretag. Den vidareförädling och integration med verkstadsindustriell tillverkning som finns, har dock enligt utredningen ett klart positivt värde.

Nära sammanhängande med föregående frågeställning är frågan om betydelsen för svensk stålindustri av att ha tillgång till en kvalificerad hemmamarknad, särskilt i form av en avancerad verkstadsindustri. Det råder enligt utredningen ingen tvekan om att svensk specialstålindustri och verkstadsindustri vuxit fram i ett tekniskt och marknadsmässigt växelspel. Även i framtiden kommer specialstålindustrin att kunna dra fördel av tillgången till en kvalificerad hemmamarknad. Denna fördel tenderar dock att minska i betydelse, framför allt beroende på att ökade krav på stordrift i produktionen leder till krav på avsättningsvolym, som vida överstiger den svenska marknadens behov.

Utredningen anser således att svensk specialstålindustri visserligen fortfarande har vissa konkurrensfördelar av grundläggande natur men att dessa fördelar tenderar att minska i betydelse. På ett mycket stort produktområde har konkurrensfördelarna helt eliminerats, nämligen gentemot främst Japan i fråga om produktion av rostfria, platta produkter i enklare kvaliteter. Genom införande av tillverkning i tidigare okänd stor skala av dessa produkter har den japanska stålindustrin inom loppet av några år helt förändrat konkurrensbetingelserna. Stordrift tillsammans med de lägre japanska lönerna har försatt västeuropeisk specialstålindustri i ett svårt konkurrensläge i fråga om rostfri plåt för diskbänkar, diskmaskiner, tvättmaskiner, o. d. I fråga om dessa typer av enklare produkter anser utredningen att svensk specialstålindustri framgent har små möjligheter att hävda sig.

Bortsett från det stora produktområdet rostfria platta produkter av enkel kvalitet anser utredningen dock att svensk specialstålindustri inte heller har några avgörande naturliga konkurrensnackdelar jämfört med de viktigaste konkurrenterna, som främst återfinns i Väst-europa. Samtidigt tenderar dock de naturliga konkurrensfördelarna att minska i betydelse. Sammantaget innebär detta att lönekostnaden per producerad enhet i svensk specialstålindustri får allt större betydelse för konkurrensförmågan gentemot de övriga västeuropeiska tillverkarna.

Utredningen konstaterar att det klassiska receptet i Sverige för företag och branscher med långsiktiga lönsamhetsproblem är att satsa på specialiteter, som kan bära de relativt sett höga svenska lönekostnaderna. Detta recept gäller även för specialstålindustrin, men det löser enligt utredningens bedömning bara en mindre del av branschens problem under i vart fall den överblickbara framtiden. Specialprodukter i mer kvalificerad mening, typ ventilfjädrar och musikstål, svarar för endast en begränsad del av specialstålindustrins produktion i dag. Att fylla specialstålföretagens sammanlagda metallurgiska kapacitet på över 2 milj. årston med sådana specialprodukter är enligt utredningen inte praktiskt möjligt.

Specialstålföretagens produktion kan emellertid inte delas upp i två homogena kvalitetskategorier — standardprodukter och specialprodukter. Produkterna fördelar sig över en skala från patentskyddade specialiteter till kvalificerade standardprodukter och längst ner enkelt handelsstål. Under senare år har specialstålföretagen i betydande omfattning lagt ner produktionen av handelsstål. Det är enligt utredningen ofrånkomligt att denna process fortsätter. Volymmässigt dominerar i dag kvalificerade standardprodukter. Utredningen anser att detta bör gälla i än högre grad i framtiden.

Med kvalificerade standardprodukter menar utredningen produkter med relativt höga kvalitetskrav och som produceras av ett jämförelsevis begränsat antal företag i Västeuropa, Nordamerika och Japan. Allt fler utländska företag tar upp tillverkning av produkter med de lägre kvalitetskraven med åtföljande prispress. Detta tvingar de svenska företagen att successivt gradera upp sina produkter kvalitetsmässigt och samtidigt behålla eller öka den totala produktionsvolymen. Detta krav på successiv kvalitativ uppgradering ger specialprodukterna större betydelse än vad deras volym vid varje given tidpunkt anger. De innebär nämligen dels en tillväxtpotential, dels att det med dessa produkter förenade tekniska kunnandet i företagen underlättar den kvalitetsmässiga uppgraderingen av den stora volymproduktionen.

Tillverkningen av kvalificerade standardprodukter är förenad med klara stordriftsfördelar om än inte så utpräglad som inom produktionen av handelsstål. Genom produktbyten har de svenska specialstålföretagen under senare år sökt åstadkomma en specialisering vid resp. verk, som gör det möjligt att bättre utnyttja dessa stordriftsfördelar. Denna utveckling mot längre produktionsserier kan dock inte gå hur långt som helst inom ramen för existerande företags- och anläggningsstruktur. Enligt utredningens bedömning kommer konkurrenstrycket utifrån och strävan efter utnyttjande av stordriftsfördelar på flera produktionsområden att tvinga fram företagsomgåenden och t. o. m. nedläggningar av vissa verk.

Vid försäljning av specialprodukter till ett begränsat antal kvalifi-

cerade avnämare kan ett företags försäljningsorganisation vara liten även vid en betydande export. Försäljningspersonalen kan bestå av en handfull kvalificerade tekniker, som håller ständig kontakt med sina motparter hos kundföretagen. En del av de svenska specialstålföretagens produkter är sådana till sin karaktär att den här nämnda typen av försäljningsorganisation är mest effektiv. Beträffande de stora volymprodukterna såsom rostfria platta produkter, rostfria rör, verktygsstål och konstruktionsstål krävs dock med få undantag helt andra typer av försäljnings- och marknadsorganisation.

Enbart för att rent fysiskt distribuera de volymer som det är frågan om, krävs betydande resurser. Transporterna måste fungera smidigt och punktligt. Ofta krävs egen lagerhållning på ett antal orter för att möjliggöra tillräckligt snabba leveranser till kringliggande lokala marknader. Detta binder avsevärda mängder av rörelsekapital. Inte sällan är det fördelaktigt från konkurrenssynpunkt att i anslutning till denna lagerhållning ha annan försäljningspersonal och personal, som kan göra smärre anpassningar av produkterna för att möta kundernas önskemål. Till detta kommer att de svenska specialstålföretagen på grund av minskande naturliga konkurrensfördelar i ökande utsträckning måste ha en mycket aktiv marknadsföring på de stora marknaderna i Västeuropa för att kunna avsätta sina produkter. Utredningens slutsats är sålunda att specialstålföretagen i framtiden bör satsa betydligt hårdare på försäljningssidan.

Dessa synpunkter beträffande de svenska specialstålföretagen förstärks vid en jämförelse med de viktigaste konkurrenterna. I bl. a. Västtyskland, Frankrike, Storbritannien och Österrike återfinns specialståltillverkningen till större delen hos mycket stora företag med omfattande verksamhet inom handelsstålindustri och i vissa fall verkstadsindustri. Konkurrenternas absoluta storlek som sådan är inte något hot mot de svenska specialstålföretagens konkurrensförmåga. I vissa situationer, exempelvis vid ett priskrig för vissa produkter, kan dock konkurrenternas storlek och den därmed förenade finansiella styrkan spela en väsentlig roll för de svenska företagens möjligheter att hävda sig.

Utredningens slutsats är således att de svenska specialstålföretagen för att överleva måste satsa på både specialprodukter med begränsade volymer och kvalificerade standardprodukter i stora volymer. En annan slutsats är att de senare produkternas tillverkning är förenad med stordriftsfördelar, som tvingar fram betydande omstruktureringar och en ökad koncentration inom den svenska specialstålindustrin. Dessa slutsatser förstärks när man ser på de krav, som ställs beträffande marknadsföring, finansiering samt forsknings- och utvecklingsarbete.

Ser man emellertid på den långsiktiga utvecklingen och utgår från att Sverige även framgent kommer att vara ett höglöneland inom de ra-

mar som sätts av vårt allmänna internationella ekonomiska beroende, finns det enligt utredningen dock inte anledning att påstå att svensk specialstålindustri saknar möjligheter att hävda sig i den internationella konkurrensen. För att göra detta krävs emellertid som nämnts inom vissa avsnitt kraftiga förändringar i fråga om struktur samt marknads- och produktinriktning. Även med sådana förändringar är det dock osannolikt att specialstålindustrin under de närmaste åren kan uppnå en lönsamhet, som är i nivå med genomsnittet för svensk industri. Detta minskar dock inte betydelsen av förändringarna. Stora värden står på spel för företagen, de anställda och de berörda kommunerna. Förändringar, som ökar överlevnadsmöjligheterna för företagen, är värdefulla även om den företagsekonomiska lönsamheten inte blir tillfredsställande under de närmaste åren.

Mot denna bakgrund görs i utredningen en genomgång produktvis av möjligheterna att förbättra den svenska specialstålindustrins internationella konkurrenskraft. I det följande redovisas kortfattat några av utredningens mera genomgripande förslag.

Särskilt inom det rostfria området anser utredningen att en strukturalisering är angelägen. Ett stort kapacitetsöverskott kommer att trycka marknaden i Västeuropa för främst kallvalsade rostfria band och svetsade rör under de närmaste åren med åtföljande ekonomiska påfrestningar för företagen, inkl. de svenska. I en sådan situation blir det särskilt angeläget att inom den svenska specialstålindustrin utnyttja alla tänkbara möjligheter till samarbete och arbetsfördelning, som verkar kostnadssänkande.

Inom ramen för existerande företagsstruktur finns enligt utredningen sådana samarbetsmöjligheter främst beträffande försörjningen med breda varmband till kallvalsverken hos de rostfria företagen. Det är främst Avesta Jernverks AB och Gränges Nyby AB som har behov av att legovalsa varma band hos andra företag. Fagersta AB klarar sitt valsningsbehov vid ett eget bandverk. För legovalsning lämpligt bandverk finns hos Surahammars Bruks AB, vars varmvalsverk nyligen restaurerats. Utredningen anser det angeläget att Avesta Jernverks AB, Gränges Nyby AB och Surahammars Bruks AB vidtar åtgärder, som gör det möjligt att i större utsträckning utnyttja valsverket i Surahammar med syfte att dels behålla mesta möjliga sysselsättning inom landet, dels minimera de totala produktionskostnaderna. Man bör med andra ord försöka bryta den nuvarande tendensen, som innebär att legovalsning flyttas från svenska verk till utländska.

Ett tänkbart alternativ till legovalsning av band i Surahammar är motsvarande legovalsning hos Domnarvets Jernverk. En sådan lösning är enligt utredningen av skilda skäl mindre realistisk men bör därför inte á priori helt uteslutas.

Om den nuvarande strukturen inom den svenska rostfria industrin uppfattas som given, är det enligt utredningen svårt att finna nya områden för samarbete och arbetsfördelning, som påtagligt skulle stärka industrins konkurrenskraft. Den samlade produktionen vid Avesta Jernverks AB, Fagersta AB och Gränges Nyby AB av kallvalsade rostfria band och härpå baserad produktion av svetsade rör är relativt stor. Den marknadsmässiga effekten härav i främst Västeuropa reduceras emellertid starkt genom produktionens uppdelning på tre företag. De påfrestningar som kan väntas de närmaste åren reser då frågan om inte förändringar av den rostfria industrins struktur är påkallad. Den i dag tämligen hårda konkurrensen mellan de tre företagen på vissa områden kan i framtiden lätt komma att skärpas och sprida sig till nya produktområden på grund av företagets strävan att stärka sina positioner och finna nya avsättningsmöjligheter.

Mot denna bakgrund anser utredningen att det finns anledning att överväga en strukturrationalisering, som innebär att de tre företagens rostfria verksamhet förs samman i ett enda företag. Detta kan ske antingen genom att föra samman de tre företagen i sin helhet eller genom att föra samman enbart företagets rostfria verksamheter.

Om ett samgående mellan samtliga tre företag visar sig ogenomförbart anser utredningen att ett samgående mellan Fagersta AB och Gränges Nyby AB är det mest lämpliga alternativet. Utredningen framhåller att oavsett vilken lösning som uppnås kommer Gränges Nyby AB sannolikt att drabbas av en relativt kraftig personalminskning, främst beroende på att företagets råstålsproduktion kan komma att läggas ned.

Vad avser den rostfria grovplåten anser utredningen att starka skäl talar för att Degerfors Jernverk och Avesta Jernverks AB etablerar ett samarbete, som begränsar konfliktriskerna mellan enheterna, vilka är landets enda producenter inom detta produktområde. Ett sådant samarbete kan ha olika former och omfatta exempelvis produktuppdelning eller exportsamverkan.

Mot bakgrund av de svårigheter som Storforsdivisionen inom Uddeholms AB brottas med, anser utredningen att ett alternativ som bör övervägas är att Sandvik AB övertar Storforsdivisionen. Härigenom skulle Sandvik AB kunna bl. a. komplettera sitt rostfria produktprogram och medverka till en strukturrationalisering inom det rostfria området samtidigt som förutsättningarna enligt utredningens bedömning förbättras att upprätthålla sysselsättningen vid Storforsenheten.

Inom området smala kallvalsade kolrika band har Uddeholms AB och SKF Stål undersökt möjligheterna att samordna bandproduktionen, eventuellt inom ramen för ett gemensamt ägt bolag. En sådan samordning skulle enligt utredningens åsikt kunna medföra en effektivare produktion inom det metallurgiska ledet och varmbandleddet. Utredningen anser vidare att det inte är osannolikt att ytterligare kost-

nadsreduktioner kan erhållas om även produktionen vid Sandvik AB omfattas av samordningen. På längre sikt är det därför tänkbart att en större samordning i det metallurgiska ledet och värmbandledet kan vara fördelaktigt och praktiskt genomförbar.

Avesta Jernverks AB, Björneborgs Jernverks AB och AB Bofors har genomfört en gemensam strukturutredning angående pressmides- och gjutgodsproduktionen inom de båda företagen. Pressmide (friformsmide) finns vid både Björneborgs Jernverks AB och AB Bofors med det förstnämnda företaget som den största producenten. Smidesproduktionen vid Björneborgs Jernverks AB har tidigare till ca två tredjedelar gått till varvsindustrin och företaget har därför drabbats hårt av varvskrisen och söker nu nya avsättningsmöjligheter inom verkstadsindustrin. Om Björneborgs Jernverks AB övertar AB Bofors produktion erhålls en beläggning av kapaciteten, som enligt utredningens mening väsentligt ökar företagets möjligheter att överleva och trygga den nuvarande sysselsättningen.

En tänkbar motprestation — ekonomiskt och sysselsättningsmässigt — från Avesta Jernverks AB:s sida är att släppa stålgjutgodsproduktion i Avesta till AB Bofors, som också har ett stålgjuteri. Gjuteriet vid Avesta Jernverks AB är relativt gammalt och slitet. Eftersom stålgjuteriindustrin lider av en betydande överkapacitet, anser utredningen att en sådan överenskommelse mellan företagen skulle innebära en lämplig strukturrationalisering inom delbranschen.

Specialstålföretagen blir som tidigare har nämnts i allt mindre utsträckning beroende av malm av speciell kvalitet. Undantag härifrån är främst elektroplåt och kolrikt stål av hög kvalitet. Det är mot denna bakgrund man skall se att landets enda elektroplåttillverkare — Surahammars Bruks AB — nyligen har byggt en masugn i Spännarhyttan, fem mil från Surahammar, och installerat en syrgaskonverter i Surahammar. Råjärnet transporteras i flytande form per järnväg från Spännarhyttan till Surahammar.

Denna nya metallurgiska kapacitet överstiger väsentligt det egna behovet vid Surahammars Bruks AB. Samtidigt är Fagersta AB:s tre masugnar omoderna. Att bygga en helt ny hytta är klart olönsamt. Att rusta upp de existerande masugnarna är också det dyrbart.

Mot denna bakgrund har diskussioner om samarbete tagits upp mellan Fagersta AB och Surahammars Bruks AB. Med mindre tilläggsinvesteringar kan Spännarhyttans kapacitet ökas så att även behoven i Fagersta AB kan tillgodoses. Råjärnet skulle kunna transporteras i flytande form även till Fagersta. Avståndet är cirka 15 km och transporten skulle kunna ske med lastbil. Ett annat alternativ är att allt råjärn transporteras till Surahammar, varifrån ämnen skulle levereras till Fagersta AB. Enligt utredningens bedömning synes det diskuterade samarbetet vara en rationell lösning då man härigenom uppnår ett ef-

fektivt utnyttjande av Sveriges modernaste masugn och samtidigt kan lägga ner gamla, omoderna enheter i Fagersta.

I utredningen pekas dessutom på ytterligare områden där möjligheterna till strukturrationaliseringar bör studeras. Detta gäller bl. a. ett samarbete mellan Fagersta AB och SKF Stål vad avser koltrik tråd, mellan Fagersta AB och Uddeholms AB i fråga om snabbstål och mellan Fagersta AB, Sandvik AB och SKF Stål vad gäller martinstål.

Flera av de i utredningen nämnda strukturella förändringarna har varit eller är föremål för diskussioner eller förhandlingar mellan de berörda företagen. Som exempel härpå kan nämnas frågan om ett samarbete mellan Degerfors Jernverk och Avesta Jernverks AB. Den lösning som f. n. diskuteras skulle innebära att Avesta Jernverks AB inträder som delägare till Degerfors Jernverk. Från de berörda företagens sida har dock redovisats att affären kan genomföras endast om det nybildade företaget inledningsvis erhåller statligt stöd.

Rörande produktbytena mellan Avesta Jernverks AB, Björneborgs Jernverks AB och AB Bofors har en överenskommelse nåtts. Vid Björneborgs Jernverks AB kräver omställningen att man genomför betydande investeringar. Även här har framhållits att statligt stöd är en förutsättning för att förändringen skall kunna genomföras.

Det kan vidare nämnas att Gränges Nyby AB hos regeringen har begärt stöd för att dels kunna investera i en stränggjutningsanläggning och en ny pulvermetallurgisk process för framställning av rostfria sömlösa rör, dels kunna genomföra en finansiell rekonstruktion av företaget.

2.3 Regionalekonomiska bedömningar

Som tidigare har redovisats har stålortsgruppen inhämtat berörda länsstyrelserns bedömningar av de regionalekonomiska konsekvenserna av de strukturella förändringar som diskuteras i 1977 års specialstålutredning. Länsstyrelserna har därvid i samråd med berörda kommuner sökt belysa hur den av utredningen bedömda utvecklingen kan påverka möjligheterna att uppnå de regionalpolitiska målen.

Samtliga länsstyrelser har dels redovisat en allmän oro för utvecklingen inom specialstålindustrin, dels framhållit att strukturförändringarna i flertalet fall medför betydande negativa konsekvenser för sysselsättningen eftersom stålindustrin i stor utsträckning är lokaliserad till orter med ett mycket ensartat näringsliv. Stålföretagen är ofta den helt dominerande arbetsgivaren i resp. kommun och möjligheterna till alternativ sysselsättning är mycket begränsade. Samtidigt är i många fall pendlingsmöjligheterna små.

Länsstyrelserna har även lämnat förslag till åtgärder som man anser vara nödvändiga för att de av statsmakterna angivna riktlinjerna för

regionalpolitiken skall kunna följas. Åtgärderna avser att trygga sysselsättningen i de berörda kommunerna och omfattar dels allmänt näringslivsfrämjande åtgärder för att bredda basen för den framtida sysselsättningen, dels arbetsmarknadspolitiska insatser för att möta de särskilda sysselsättningsproblem som kan uppkomma inom stålindustrin. Inom stålortsgruppen sammanställs och analyseras f. n. det från länsstyrelserna erhållna materialet.

3 Stålgjuteriindustrin

F. n. finns i Sverige tolv stålgjuterier. Av dessa har som tidigare nämnts fem stycken ägarsamband med specialstålföretag. Stålgjuterier finns sålunda i Avesta Jernverks AB, AB Bofors, Fagersta AB Österbyverken, Kohlswa Jernverks AB samt Uddeholms AB Hagfors Jernverk. Ett stålgjuteri finns vid ett handelsstålverk, nämligen Kockums Jernverks AB. De övriga sex gjuterierna är med något enstaka undantag delar av verkstadsindustriföretag. Branschen sysselsätter totalt ca 2 000 personer.

Mellan de olika stålgjuterierna finns betydande variationer i fråga om storlek och produktionsinriktning. Spännvidden i produktionskapacitet går från ca 200 ton per år till över 8 000 ton. De maximala styckeviker som kan tillverkas varierar mellan några 100 kilo och 20 ton. I några stålgjuterier tillverkas endast olegerat stålgjutgods, andra har specialiserat sig på höglegerat gods, medan åter andra har en mera blandad produktion. Dessa olikheter medför bl. a. att gjuterierna dels har olika kundkretsar, dels har stora skillnader i fråga om utrustning.

Under 1970-talet har fem svenska stålgjuterier lagts ned. Någon nyetablering har inte skett under denna period. Av de nedlagda gjuterierna var fyra mindre medan det femte, gjuteriet vid AB Motala Verkstad, vid nedläggningstillfället var landets största med drygt en fjärdedel av den samlade kapaciteten. Denna nedläggning har dock endast i begränsad omfattning berört de övriga producenterna, då AB Motala Verkstad huvudsakligen tillverkade betydligt grövre gods än den övriga svenska stålgjuteriindustrin. Effekten har i stället blivit en markant importökning.

Enligt industriverkets bedömning kommer den svenska efterfrågan på stålgjutgods att vara något lägre år 1980 än år 1975, 38 000 ton resp. 41 000 ton. Detta beror framför allt på att varvens gjutgodsbehov minskar. Ökade behov inom vissa andra sektorer anses inte kunna helt hindra att den samlade efterfrågan sjunker. Samtidigt förutses dock en viss nedgång i importen av den typ av gjutgods som kan produceras i Sverige, dvs. exklusive gjutgods av den grovlek där AB Motala Verkstad var den enda svenska tillverkaren. Sammantaget betyder detta

att de svenska stålgiuteriernas hemmamarknadsleveranser år 1980 beräknas vara av samma storlek som år 1975. Till detta kommer att en mycket begränsad exportökning anses vara möjlig.

Konjunkturvariationerna inom stålgiuteriindustrin är mycket kraftiga. Enligt industriverkets bedömning kan den möjliga produktionen år 1980 tänkas variera mellan 28 000 ton och 20 000 ton beroende på konjunktursituationen. Dagens svenska produktionskapacitet tillåter en produktion som kan möta även den högsta av dessa efterfrågenivåer.

Inom stålgiuteriindustrin finns emellertid i dag mycket omfattande investeringsplaner. Om dessa genomförs kommer branschen år 1980 att få en synnerligen stor överkapacitet; enligt industriverkets bedömning närmare 25 % i ett högkonjunkturläge.

Mot denna bakgrund anser industriverket det tveksamt huruvida investeringarna verkligen kommer att genomföras. Å andra sidan pekar verket på att det i flertalet fall finns i hög grad tvingande omständigheter bakom de aktuella investeringsplanerna. Investeringarna anses sålunda nödvändiga för att dels ersätta omoderna anläggningar eller delar av anläggningar, dels trygga tillgången på personal, i synnerhet yrkeserfaren sådan.

Gjuterierna står sålunda inför dilemmat att investeringar är nödvändiga i de enskilda anläggningarna om driften skall kunna fortsätta samtidigt som dessa investeringar medför att produktionskapaciteten ökar till en nivå som mycket kraftigt överstiger vad efterfrågan motiverar.

Industriverket har diskuterat dessa problem med de berörda företagen och branschorganisationerna. Man har därvid nått den samfälliga bedömningen att investeringar är nödvändiga för att åstadkomma en rationell produktionsapparat och en miljö som tryggar tillgången på kvalificerad arbetskraft. Vidare anser man att en koncentration till ett färre antal gjuterier är nödvändig för att enheterna skall bli långsiktigt bärkraftiga. En minskning till halva antalet anläggningar jämfört med dagsläget är inte osannolik. Samtidigt framhåller man att en ökad inbördes specialisering är angelägen. Omstrukturen bör ske snabbt. Som tidigare nämnts har beslut fattats om nedläggning av gjuteriet vid Avesta Jernverks AB.

För att följa branschutvecklingen har industriverket, de berörda företagen, de fackliga organisationerna och branschorganisationerna bildat en särskild referensgrupp.

4 Föredraganden

Det finns i dag ett stort behov av strukturrationaliserande åtgärder inom specialstål- och stålgiuteriindustrierna. I det följande behandlar jag inledningsvis dessa behov och de svårigheter att genomföra ange-

lägna strukturförändringar som de berörda företagens svaga ekonomiska ställning medför. Därefter lämnar jag förslag till åtgärder som syftar till att minska dessa svårigheter.

Jag använder här begreppet strukturförändring i relativt vid bemärkelse så att det inte innefattar enbart för flera företag eller produktionsenheter gemensamma åtgärder. Även åtgärder som innebär mera väsentliga förändringar inom enskilda företag/produktionsenheter ryms i begreppet strukturförändringar i den mening jag använder det.

4.1 Branshutvecklingen

Den svenska *specialstålindustrin* befinner sig f. n. i ett bekymmer- samt läge. I alla företag torde stålrörelsen komma att ge förluster innevarande år. I flera fall är förlusterna mycket stora. Orderingången till företagen är dessutom sådan att verksamheten med stor sannolikhet kommer att fortsätta att ge dåligt resultat under avsevärd tid.

Dagens situation är till en del en följd av den utdragna lågkonjunkturen i världsekonomin, vilken i mycket hög grad har drabbat stålindustrin världen över. Problemen är dock till väsentlig del också resultatet av en mera långvarig utveckling i vår omvärld.

Specialstålutredningen framhåller i sin rapport (Ds I 1977: 3) 1977 års specialstålutredning att efterkrigstidens utveckling har inneburit i vissa avseenden radikala förändringar av den svenska specialstålindustrins konkurrensförutsättningar. De traditionella svenska konkurrensfördelarna har sålunda enligt utredningens bedömning i flera fall försvunnit. Våra specialstålföretag konkurrerar i dag med andra tillverkare, som vad avser t. ex. tillgången till och priset på insatsvaror samt produktionsteknik knappast är underlägsna de svenska företagen. Den ökande internationella standardiseringen inom stora produktområden har accentuerat betydelsen härav för den svenska industrin.

Utvecklingen inom specialstålindustrin är oroande inte minst i sysselsättningsmässigt och regionalekonomiskt hänseende. Det enskilda stålverket är genomgående den klart största arbetsgivaren på resp. ort. I flertalet fall är dessutom orterna i fråga belägna inom i övrigt sysselsättningssvaga områden. De regionalekonomiska svårigheter som branschens utveckling kan komma att medföra har också som tidigare nämnts starkt framhållits av de berörda länsstyrelserna. Dessa har pekat på de mycket begränsade möjligheterna som i dag finns till alternativ sysselsättning på bruksorterna. Dessutom är i många fall pendlingsmöjligheterna små. Det är därför synnerligen angeläget att värna om sysselsättningen på dessa orter. Härvid spelar åtgärder som påverkar utvecklingen vid specialstålverken en central roll.

De senaste årens förluster och de på kort sikt begränsade möjligheterna till en återhämtning påverkar i hög grad specialstålföretagens fram-

tidsbedömningar i negativ riktning. Detta är förstaeligt. Sett i det längre tidsperspektivet finner jag i likhet med 1977 års specialstålutredning dock inte anledning att tvivla på att huvuddelen av den svenska specialstålindustrin har möjligheter att hävda sig på världsmarknaden. Inom centrala områden har branschen fortfarande en stark ställning. Detta gäller inte minst den internationellt erkänt höga tekniska kompetensen samt den i flera företag väl utbyggda försäljningsapparaten och den starka position som man alltjämt har på många marknader. Det står dock klart att en fortsatt svensk konkurrenskraft i hög grad är beroende av i vilken utsträckning man inom branschen kan genomföra effektiviseringsåtgärder såväl inom de enskilda företagen som över företagsgränserna.

De svenska specialstålföretagen har hittills sökt möta den hårdnande utländska konkurrensen på olika sätt. Bl. a. har företagen lämnat områden där stordriftsfördelarna i produktionen är särskilt stora, i första hand handelsstålområdet. Inom specialstålområdet har företagen genom bl. a. inbördes produktutbyten kunnat begränsa sina sortiment och därigenom öka effektiviteten i produktion och marknadsföring. Vidare har en successiv förskjutning skett mot allt mer kvalificerade produkter. I detta sammanhang bör också nämnas de effektivitetsvinster som har uppnåtts genom det sedan lång tid tillbaka väl utvecklade produktions-samarbetet mellan de svenska specialstålverken. Jag vill stryka under att den samlade effekten av dessa åtgärder inte skall underskattas. Där-
emot finns det anledning att beklaga den begränsade framgång som samverkanssträvandena i fråga om marknadsföringen haft. Detta är särskilt olyckligt eftersom många specialstålprodukter kräver en geografiskt mycket spridd försäljningsorganisation och lagerhållning. Marknadsföringen blir härigenom mycket kostsam. Jag är dock medveten om de svårigheter som det innebär att samordna försäljningen från företag med olika ägarintressen.

Mot bakgrund av att handelsstålet fortfarande svarar för ca en femtedel av specialstålverkens produktionsvolym och att även specialstålet i stor utsträckning är standardprodukter, där man möter konkurrens från stora utländska tillverkare, anser specialstålutredningen det nödvändigt att företagen fortsätter sina ansträngningar att förskjuta sin produktion uppåt i kvalitetsregistret.

Jag delar denna utredningens grundsyn. Även med en framgångsrik utveckling i dessa avseenden kommer specialstålverken under överskådlig tid dock att ha kvar sin produktmässiga tyngdpunkt på vad utredningen kallar kvalificerade standardprodukter. Det torde inte vara någon överdrift att påstå att effektiviteten i denna basproduktion är helt avgörande för utvecklingen inom branschen. En mera påtagligt ökad effektivitet inom detta område torde, som också specialstålutredningen framhåller, numera endast undantagsvis kunna erhållas utan en ökad

samverkan mellan skilda företag och produktionsenheter. Det är mot denna bakgrund som kraven på en strukturell anpassning av branschen till de ändrade konkurrensförutsättningarna på världsmarknaden skall ses.

Det synes råda enighet om att en sådan fortsatt strukturrationalisering är nödvändig inom den svenska specialstålindustrin. Endast härigenom kan branschen nå den styrka vad avser produktion, marknadsföring och utvecklingsarbete som är en förutsättning för att man med framgång skall kunna hävda sig på världsmarknaden. Detta är i sin tur nödvändigt om mycket negativa sysselsättningskonsekvenser skall kunna undvikas i berörda orter och regioner. Inom flera produktområden och för vissa produktionsenheter är förhållandena i dag sådana att genomgripande åtgärder krävs. Detta visas inte minst i de strukturförändringar som har redovisats av specialstålutredningen och som diskuteras mellan företagen. För att åtgärderna skall kunna genomföras och få önskad effekt krävs i många fall investeringar av betydande omfattning. I vissa fall synes nödvändiga åtgärder inte kunna genomföras utan samtidiga förändringar av ägarförhållandena.

Jag vill i detta sammanhang framhålla att den definition av specialstålindustrin som normalt tillämpas kan vara väl snäv från strukturrationaliseringssynpunkt. Specialstålprodukter tillverkas som tidigare nämnts även i företag i andra branscher än specialstålindustrin. Det är självfallet angeläget att även denna verksamhet utanför den egentliga specialstålindustrin beaktas vid överväganden rörande branschutvecklingen.

Att söka gradera angelägenheten av olika strukturförändringar inom specialstålindustrin är inte möjligt. Vilka effekter på konkurrenskraften olika åtgärder har, liksom vilka framkomstvägar som finns, är frågor som i första hand måste utvärderas i samarbete mellan berörda företag samt de anställdas organisationer. Inom ett betydelsefullt område finns dock enligt min mening ett särskilt stort behov av att åtgärder vidtas med största möjliga snabbhet. Jag syftar här på produktionen av rostfria produkter och därvid främst på det platta sortimentet där konkurrensen har skärpts mycket kraftigt under de senaste åren.

I specialstålutredningen understryks att det effektivare utnyttjandet av produktionsresurserna som strukturrationaliseringen möjliggör måste kombineras med fortsatta och intensifierade forsknings- och utvecklingsinstanser. Jag delar denna uppfattning. Såväl process- som produktmässigt är det nödvändigt att svensk specialstålindustri även i framtiden intar en ledande ställning bland världens stålproducenter. Jag vill i detta sammanhang framhålla att det är angeläget att forsknings- och utvecklingsarbetet, vars resultat är långsiktigt, drivs oberoende av konjunkturella variationer i branschens lönsamhet. Detta gäller inte minst den kollektiva delen av detta arbete.

Enligt min mening måste statsmakterna även fortsättningsvis aktivt bidra till att angelägna forsknings- och utvecklingsinsatser kommer till stånd inom järn- och stålområdet. Sålunda är det exempelvis för tillverkningen av standardprodukter angeläget att finna tekniska lösningar som möjliggör god produktionsekonomi vid tillverkning även i mindre skala. Inom vissa områden står mycket att vinna om man inom specialstålområdet lyckas applicera redan känd och för andra stålprodukter använd teknik.

Styrelsen för teknisk utveckling (STU) spelar här en viktig roll som centralt organ för statens initiativ och stöd till teknisk forskning och industriellt utvecklingsarbete.

Inom STU har utarbetats ett flerårigt forsknings- och utvecklingsprogram med förslag till ökade insatser inom järn- och stålområdet. Statsrådet Johansson avser enligt vad jag erfarit att våren 1978 lägga fram förslag rörande statliga insatser inom forsknings- och utvecklingsområdet. I detta sammanhang kommer också det av STU föreslagna programmet att behandlas.

Statens industriverk har låtit genomföra en studie av *stålgjuteriernas* nuläge och framtidsutsikter. Mot bakgrund av en samtidigt väntad minskning i efterfrågan på stålgiutgoods och en planerad kapacitetsutbyggnad förutses enligt studien en mycket omfattande överkapacitet inom den svenska stålgiuteriindustrin. Vidare finns en betydande överlappning mellan stålgiuterierna vad gäller produktsortimenten. Vid de diskussioner som industriverket har haft med samtliga berörda företag har dessa samfält bedömt dels att det finns ett behov av att minska antalet stålgiuterier i Sverige, dels att en ökad specialisering inom resp. giuteri skulle stärka konkurrenskraften. En sådan specialisering kan ske endast genom en ökad samverkan mellan företagen. Också inom stålgiuteriindustrin bedöms strukturomvandlingsprocessen komma att medföra väsentliga omställningar och investeringsbehov vid företagen. Utan att därvid ta ställning till företagens uttalande om vad som är ett i framtiden lämpligt antal giuterier, delar jag åsikten att rationaliseringsåtgärder av strukturell art är angelägna också inom stålgiuteribranschen. Det arbete som pågår inom industriverket med deltagande från företagen, de fackliga organisationerna och branschföreningarna, bör enligt min mening kunna verksamt bidra till att en sådan utveckling kommer till stånd.

4.2 Strukturpåverkade åtgärder

Sammanfattningsvis kan konstateras att specialstålindustrin och stålgiuteriindustrin står inför betydande strukturella förändringar om man skall kunna möta den internationella konkurrensen på export- och hemmamarknaderna. De nödvändiga omställningarna kommer att i

olika avseenden ställa stora krav på de berörda företagen och produktionsenheterna. Dessa krav är av olika art. I många fall kommer stora investeringar att behöva göras. I vissa fall innebär förändringarna omställningar med avseende på produktionsteknik och produktionsinriktning. Båda dessa typer av förändringar är tidskrävande och kostsamma. Till detta kommer stora påfrestningar på den befintliga administrationen vid företagen.

Ansvar för denna utveckling delas av samtliga berörda parter. Som jag har framhållit måste effekterna av olika konkreta åtgärder i första hand utvärderas i samarbete mellan företagen och de anställda. Jag räknar med att parterna intensifierar sitt arbete inom detta område och positivt prövar olika utvecklingsvägar. Härvid är det särskilt angeläget att ägarförhållandena, där så är nödvändigt, underordnas strävandena att nå en rationell branschstruktur. Endast härigenom kan alltför snäva dellösningar undvikas.

De senaste årens utveckling har medfört att företagen är ekonomiskt dåligt rustade för att genomföra denna anpassningsprocess. Förlusterna har i vissa företag varit så omfattande att man saknar finansiella möjligheter att under de närmast kommande åren genomföra en nödvändig strukturuomvandling. Detta så mycket mera som strukturåtgärderna i regel inte kan väntas få ett omedelbart ekonomiskt genomslag. Dessa förhållanden gör emellertid inte förändringarna mindre angelägna. Tvärtom synes situationen vid vissa produktionsenheter redan vara och vid andra inom en snar framtid bli sådan att uteblivna åtgärder kan tvinga fram en drastisk nedskärning och i en del fall total nedläggning av verksamheten. Som jag tidigare har framhållit medför de enskilda enheters storlek och lokalisering att en sådan utveckling skulle få mycket allvarliga sysselsättningskonsekvenser.

De åtgärder som jag har nämnt syftar till att stärka branschernas konkurrenskraft och därmed långsiktigt öka tryggheten i sysselsättningen för de anställda. Även med dessa åtgärder torde det emellertid vara ofrånkomligt att sysselsättningen minskar vid flera enheter. I vissa fall kommer minskningarna att drabba s. k. enföretagsorter, där sysselsättningsnedgången kan få särskilt negativa konsekvenser. Företagen har hittills i allmänhet tagit ett betydande socialt ansvar och trots bristande lönsamhet och stora avsättningssvårigheter bibehållit en högre sysselsättningsnivå än som är motiverat från strikt företagsekonomiska synpunkter. Flera av företagen är emellertid finansiellt mycket svaga till följd av de senaste årens bristande lönsamhet. Det kan därför inte förväntas att de förmår ta på sig ett större ansvar för sysselsättningen än som följer av gängse regler och god sed på arbetsmarknaden.

Efter samråd med chefen för arbetsmarknadsdepartementet vill jag i detta sammanhang anföra följande. Hela den medelsarsenal som står till förfogande på de lokaliseringspolitiska och arbetsmarknadspolitiska

områdena måste utnyttjas för att lösa sysselsättningsproblemen. Särskilt angeläget är att ersättningssysselsättning så långt möjligt skapas på de berörda orterna.

För att möta sysselsättningsproblemen på stälorterna kommer de berörda länsstyrelserna att tilldelas särskilda resurser för att arbeta fram förslag till konkreta åtgärder och för att samordna insatserna på länsnivå. Detta avses ske i särskilda arbetsgrupper med företrädare för länsstyrelser, länsarbetsnämnder och företagareföreningar och i samverkan med bl. a. berörda kommuner och fackliga organisationer. Jag räknar med att också ifrågavarande företag aktivt medverkar i dessa ansträngningar. Inom regeringskansliet tillsätts en särskild arbetsgrupp för att dels utarbeta egna åtgärdsförslag, dels tillse att länsstyrelsernas förslag ges en snabb behandling. Detta arbete kommer att bedrivas i nära samråd med stälortsgruppen. Jag vill i detta sammanhang också peka på de ökade insatser som jag tidigare denna dag förordat för att främja de mindre och medelstora företagens utveckling. Bl. a. har jag därvid förordat att kreditverksamheten vid statens hantverks- och industrilånefond och statens utvecklingsfond förs samman och regionaliseras. Varje län får enligt förslaget en egen fond. Samtidigt förstärks utlåningsresurserna väsentligt. Jag har vidare förordat att möjligheterna för Svenska Industrietablerings AB (SVETAB) att på minoritetsbasis främja nyetableringar utökas genom att regionala investmentbolag inrättas på försök i bl. a. Värmland-Bergslagenregionen.

Situationer kan uppkomma då arbetsmarknadsorganen behöver ökat rådrum för att pröva olika möjligheter att lösa sysselsättningsfrågorna för övertalig personal. I sådana fall bör denna personal så långt möjligt övergångsvis beredas fortsatt sysselsättning inom vederbörande företag. För att säkerställa att dessa möjligheter tas till vara bör som villkor för finansiellt stöd till strukturåtgärder därför gälla att företaget åtar sig att svara för sådan sysselsättning. Chefen för arbetsmarknadsdepartementet avser enligt vad jag erfarit att lägga fram erforderliga förslag avseende förstärkta arbetsmarknadspolitiska insatser för att öka företagens möjligheter härtill.

Flertalet av produktionsenheterna i de här aktuella branscherna ligger i kommuner inom det allmänna stödområdet eller i gränsområdet till detsamma. Företagen kan sålunda erhålla regionalpolitiskt stöd i form av bl. a. lokaliseringsslån. Dessa möjligheter har också utnyttjats i inte oväsentlig utsträckning. Den regionalpolitiska stödverksamheten ses f. n. över av sysselsättningsutredningen (A 1974: 02). Jag avser att återkomma till dessa frågor när utredningens förslag föreligger.

För specialstålindustrin och stålgljuteriindustrin är emellertid situationen sådan att ytterligare åtgärder för att främja en långsiktigt balanserad regional sysselsättningsutveckling redan nu är nödvändiga. Jag kommer i det följande att förorda att sådana åtgärder sätts in. De

åtgärder som föreslås är temporära och syftar till att skapa en bas för en tillfredsställande långsiktig lönsamhet i de berörda branscherna och därigenom öka tryggheten för de anställda. Jag räknar inte med att åtgärderna i sig kommer att leda till en ökad produktions- och exportvolym inom branscherna. Åtgärderna inriktas främst mot att minska de finansiella hindren för angelägna strukturförändringar. I begreppet specialstålindustri bör i detta sammanhang inrymmas även tillverkning av specialstålprodukter i företag utanför den egentliga stålindustrin.

Som jag tidigare har nämnt krävs i många fall betydande investeringar för att rationaliseringsåtgärderna skall få tillfredsställande effekt. Ibland är investeringarna en förutsättning för att åtgärderna över huvud taget skall kunna genomföras. På grund av företagens nuvarande finansiellt svaga situation riskerar även angelägna strukturförändringar att inte bli genomförda. Behovet av riskvilligt kapital för dessa investeringar torde inte i tillfredsställande omfattning kunna tillgodoses genom existerande finansieringskanaler. Det är enligt min mening en viktig regional- och industripolitisk uppgift att medverka till att dessa hinder för den nödvändiga strukturuomvandlingen undanröjs. Jag förordar därför att särskilda åtgärder vidtas för att möjliggöra sådana investeringar inom specialstålindustrin och stålgljuteriindustrin som är en förutsättning för eller en följd av strukturella förändringar. För sådana investeringar bör kunna lämnas dels statliga lån, i det följande kallade investeringslån, dels statliga garantier för företagens upplåning på kapitalmarknaden.

Villkoren för investeringslånen bör anknyta till motsvarande villkor för lokaliseringsslån till industrin. Investeringslånen bör sålunda ges för investeringar i byggnader, maskiner, arbetsredskap och verktyg. Även i övrigt bör lånevillkoren i tillämpliga delar vara desamma som för lokaliseringsslån. Detta gäller bl. a. i fråga om krav på långsiktig lönsamhet, stödunderlag, räntesats, amorteringstid samt möjligheter till räntebefrielse och anstånd med avbetalning. Möjligheterna att erhålla investeringslån bör gälla oberoende av produktionsenheternas lokalisering.

Investeringslån bör normalt inte utgå med högre belopp än vad som svarar mot hälften av den sammanlagda kostnaden för investeringen i fråga. För av sysselsättnings skull särskilt angelägna investeringar bör, om företagets finansiella situation motiverar detta, investeringslån dock kunna utgå med ett belopp som motsvarar hela investeringskostnaden. Det särskilda investeringslånet bör inte utesluta andra statliga investeringsstöd, t. ex. lokaliseringsbidrag eller lokaliseringsslån.

I vissa fall torde förändringarna komma att innebära mycket genomgripande omvandlingar av produktionsenheterna i fråga. Bl. a. kan det bli fråga om omfattande ändringar i produktionsteknik och produktinriktning. Sådana omläggningar innebär ofta dels investeringar av en

storleksordning som väsentligt överstiger företagets normala investeringsnivå, dels betydande inkörnings- och introduktionskostnader. De risker för företaget som investeringar av detta slag innebär synes i flera fall kunna komma att medföra att angelägna åtgärder inte vidtas och att produktionsenheternas framtid härigenom kommer i fara. I sådana fall bör möjligheter finnas att lämna hela eller en del av investeringslånet som lån med villkorlig återbetalningsskyldighet. Sådant lån bör dock inte överstiga en tredjedel av den sammanlagda kostnaden för investeringen. Låntagaren bör samtidigt som beslut fattas om investeringslånet kunna erhålla besked om huruvida villkorlig återbetalningsskyldighet kan komma att medges. Hur stor del av lånet som skall lämnas med villkorlig återbetalningsskyldighet bör göras beroende av det ekonomiska resultatet av verksamheten och bör därför bedömas mot bakgrund av den mera långsiktiga resultatutvecklingen. Slutgiltigt beslut i denna fråga bör därför fattas tidigast när eventuell räntebefrielse och/eller amorteringsanstånd upphör och senast sex år efter det att beslut om lånet fattats.

Som jag tidigare har framhållit bör investeringslånen kompletteras med statliga lånegarantier för företagens upplåning på den ordinarie kapitalmarknaden. Villkoren för de lån för vilka garantier lämnas bör svara mot villkoren för investeringslånen i vad avser bl. a. krav på långsiktig lönsamhet, stödunderlag, räntesats och amorteringstid. Lånegarantier bör beviljas för lån i affärsbanker, sparbanker, kreditaktiebolag eller annan kreditinrättning som regeringen godkänner.

Lånegarantier bör kunna kombineras med andra former av statligt investeringsstöd, t. ex. de nämnda särskilda investeringslånen och övriga regionalpolitiska insatser.

De produktionsenheter, där strukturrationaliserande åtgärder är mest angelägna, är i regel enheter som f. n. är mycket förlustbringande. Som jag tidigare har framhållit, kan man inte vänta sig att strukturomvandlingen ger ett omedelbart genomslag i lönsamheten. Även om åtgärderna på sikt återger enheterna en tillfredsställande lönsamhet torde fortsatta förluster bli oundvikliga under de närmaste åren. I vissa fall synes företagen sakna möjligheter att bära dessa förluster varför strukturåtgärderna inte kan genomföras. Alternativet anses ofta vara en drastisk nedskärning av verksamheten. En sådan utveckling bör självfallet undvikas och jag förordar därför att stöd skall kunna utgå till företagen med syfte att likviditetsmässigt överbrygga dessa inledande förlustår.

Även detta stöd bör utgå i form av lån. Lånebeloppet bör beräknas med utgångspunkt från en kalkyl för den aktuella verksamheten under den närmast följande sex- till tioårsperioden. Anstånd med amortering och räntebetalning bör kunna lämnas under tid som anses behövlig med tanke på den kalkylerade resultatutvecklingen. Upplupen ränta bör ackumuleras och läggas till lånebeloppet. Lånet bör kunna kombineras

med andra former av statligt stöd, dvs. även med de nyss nämnda investeringslånen och lånegarantierna, och utgå utan regionala inskränkningar.

I fråga om krav på långsiktig lönsamhet, räntesats m. m. bör gälla samma bestämmelser som för investeringslånen. Om särskilda skäl föreligger bör lånet helt eller delvis kunna lämnas med villkorlig återbetalningsskyldighet.

Jag vill understryka att de nya lånemöjligheter som jag här har förordat inte är tänkta att ersätta företagens normala upplåning på kapitalmarknaden om förutsättningar för en sådan upplåning finns. Vid prövning av lånens storlek och övriga villkor bör därför hänsyn tas till företagets möjligheter att utnyttja alternativa finansieringskällor. Samtliga de berörda företagen har redan i dag väl etablerade bankförbindelser. Jag vill i detta sammanhang också peka på de finansieringsmöjligheter som finns genom Sveriges Investeringsbank AB. Bankens upplåningsmöjligheter vidgades genom beslut vid 1976/77 års riksmöte (prop. 1976/77: 100 bilaga 17, NU 1976/77: 20, rskr 1976/77: 152). Beslutet innebar att banken kan låna upp medel eller ingå garantiförbindelser till ett belopp som motsvarar högst åtta gånger det egna kapitalet mot tidigare fem gånger det egna kapitalet. Vidare höjdes statens garanti för bankens förpliktelser från 2 000 milj. kr. till 4 000 milj. kr. Samtidigt förutskickade jag att en utvärdering av bankens nu tioåriga verksamhet skulle göras. Detta arbete pågår f. n. inom industridepartementet. Jag avser att i annat sammanhang återkomma till denna fråga.

Allmänt bör gälla att lån med statlig kreditgaranti och särskilt investeringslån i nämnd ordning placeras förmånsrättsligt efter övriga lån för investeringen i fråga.

De svenska specialstålverken är mycket starkt inriktade på produktion av halvfabrikat. Den manufakturering av det handelsfärdiga stålet som sker är av mycket begränsad omfattning. Motsvarande förhållanden är än mer markerade inom stålgjuteriindustrin. I detta avseende skiljer sig dock inte de svenska företagen nämnvärt från flertalet av sina utländska konkurrenter. Jag är väl medveten om de hinder som finns för en mera långtgående integration framåt i förädlingskedjan. Detta gör det dock inte mindre angeläget att företagen framdeles i högre grad än hittills söker utvecklingsvägar som ger möjligheter att minska halvfabrikatproduktionens nu mycket starka dominans.

Jag vill i detta sammanhang peka på ett område där de svenska företagen — och jag tänker då i första hand på specialstålföretagen — emellertid synes ha en betydligt mindre omfattande verksamhet än många av sina utländska konkurrenter. Det gäller vad som med ett vitt begrepp kan kallas kunskapsförsäljning. Stålföretag utomlands är i hög grad aktiva vad gäller försäljning av know-how, patent, licenser o. d. I en del fall är stålföretagen också ägarmässigt knutna till koncerner med

tillverkning av stålverksutrustning. Det torde inte vara någon överdrift att påstå att denna verksamhet är en förutsättning för den snabba ökningen av stålproduktionen som genomförs och planeras i länder utan tidigare större erfarenheter inom området.

Enligt min mening är det angeläget att de svenska företagen fortlopande överväger möjligheterna att i större omfattning och mera målmedvetet än vad som f. n. synes ske på motsvarande sätt bredda sin verksamhet. Närmast till hands liggande är därvid ökade insatser för att marknadsföra det stora kunnande som finns samlat inom de här aktuella branscherna. Vår internationellt erkända tekniska kompetens är i detta sammanhang en mycket värdefull tillgång. En sådan verksamhet bör i vissa fall med fördel kunna drivas gemensamt av flera företag. Även möjligheterna till en ökad svensk utrustningstillverkning — genom samverkan med företag inom t. ex. verkstads- och elektronikindustrierna — bör beaktas.

En verksamhet av detta slag torde i många fall med fördel drivas i särskilda dotterbolag. Detta gäller naturligtvis särskilt när det rör sig om samverkansprojekt. Erfarenhetsmässigt visar det sig att företag av denna typ behöver flera år för att framgångsrikt etablera sig på marknaden. För att klara denna introduktionsperiod behöver företaget kapital samtidigt som de reala säkerheterna är mycket begränsade.

Det är angeläget att finansiella restriktioner inte omöjliggör en ökad satsning på denna typ av verksamhet. Den medelsram som jag i det följande anger för lån för att främja strukturomvandlingen inom specialstålindustrin och stålgljuteriindustrin bör därför kunna användas även för lån till företag med den verksamhet som jag just har nämnt. Jag bedömer att dessa lån kommer att ta i anspråk endast en mycket begränsad del av medelsramen. Lånen bör i dessa fall lämnas som förlagslån. På lånen bör utgå ränta från dagen för utbetalningen efter samma räntesats som för lokaliseringlån. Amorteringstiden bör sättas till högst tio år.

Förhållandena i de här aktuella branscherna är sådana att det är angeläget att de strukturella anpassningarna beslutas och sätts igång så snart som möjligt. Jag förordar därför att lån av samtliga de tre föreslagna typerna liksom de statliga kreditgarantierna endast får beviljas under en relativt begränsad tidsrymd. Eftersom det i många fall behövs komplicerade förhandlingar mellan de i strukturomvandlingsprocessen deltagande företagen får att nå gemensamma lösningar och eftersom en överblick över ett större fält kan vara nödvändig innan ställning tas till enskilda lån, bör lånen kunna lämnas under en period av två år. Detta betyder självfallet inget ställningstagande till i vilken takt strukturomvandlingen sedan sker. Som jag tidigare har framhållit bör alla åtgärder vidtas för att balansera takten i de eventuella minskningar av sysselsättningen som kan vara nödvändiga.

Det ankommer på regeringen att utfärda de närmare föreskrifter som behövs för denna stödverksamhet.

Jag beräknar för de erforderliga strukturinsatserna en medelsram om sammanlagt 700 milj. kr. för de statliga lånen. Härav avser 450 milj. kr. investeringslån och 250 milj. kr. lån för att finansiellt överbygga inledande förlustår. För de statliga lånegarantierna beräknar jag en ram om 600 milj. kr. Förluster i anledning av dessa lånegarantier bör få täckas från fjortonde huvudtitelns anslag Täckande av förluster vid investeringsgarantier till vissa företag.

För att pröva frågor om lån och garantier av det slag jag har redovisat bör en särskild delegation inrättas. I delegationen bör ingå bl. a. representanter för anställda och företag i berörda branscher. Över delegationens beslut i låne- och garantiärenden bör inte besvär kunna anföras.

Delegationens uppgifter bör emellertid inte begränsas till rena finansieringsärenden. Den bör också ta aktiv del i strukturomvandlingsprocessen. Det finns f. n. flera organ och myndigheter som bevakar och stöder strukturförändringar inom industrin. En viktig roll har statens industriverk i vars uppgifter det ingår bl. a. att initiera önskvärda strukturförändringar inom gjuteribranschen. Något sådant strukturprogram finns f. n. inte för specialstålindustrin och inom denna bransch bör nu delegationen få ett motsvarande ansvar. Delegationen bör därvid ge hög prioritet åt området rostfria produkter.

I fråga om stålgjuteriindustrin bör huvudansvaret för sådan initierande verksamhet ligga kvar hos industriverket, som dock bör nära samråda med delegationen i denna del. Givetvis bör det också åligga delegationen att inom sitt verksamhetsområde arbeta i nära samråd med industriverket och andra organ och myndigheter som bevakar och stöder strukturomvandlingen inom industrin. Jag vill i detta sammanhang särskilt peka på vikten av nära kontakt med den arbetsgrupp, den s. k. stålortsgruppen, som biträder vid handläggningen vid vissa frågor rörande specialstålverk och handelsstålverk. I frågor som berör stålgjuteriindustrin bör delegationen före beslut inhämta yttrande över de aktualiserade strukturförändringarna från statens industriverk.

För såväl den initierande verksamheten som för handläggningen av konkreta låneärenden behöver delegationen personal med särskild kompetens i finansieringsfrågor. Enligt vad jag har inhämtat är Sveriges Investeringsbank AB beredd att ställa sådan personal till förfogande för delegationens arbete och i övrigt svara för kanslifunktionerna åt delegationen. Vidare bör en tjänsteman i banken förordnas att verkställa delegationens beslut. Vid delegationen skulle därför inte behöva finnas någon anställd personal. Kostnaderna för delegationens verksamhet bör bestridas från industridepartementets kommittéanslag.

Delegationen bör inrättas den 1 januari 1978. Det ankommer på

regeringen att meddela de närmare föreskrifter som behövs för delegationens verksamhet.

Strukturproblem av den art som jag tidigare har redovisat finns inom även andra delar av den svenska industrin än de här aktuella branscherna. Utan att därvid ta ställning till behovet av stödåtgärder och formerna för dessa vill jag framhålla att såväl de åtgärder som den administration för handläggning av verksamheten som jag nu har förordat har en sådan utformning att en utvidgning bör kunna ske till även andra delar av den svenska industrin där likartade strukturproblem föreligger.

I detta sammanhang vill jag särskilt peka på gruvindustrin. Strukturförändringar inom såväl specialstål- som handelsstålindustrin kan komma att få betydande konsekvenser för i första hand de mellan-svenska järnmalmsgruvorna. Samtidigt finns intressanta utvecklingsprojekt avseende bl. a. brytning av sulfidmalm. En annan delbransch där problemen är likartade de inom specialstål- och stålgljuteriindustrierna är järngljuteriindustrin. Såväl inom regeringskansliet som inom berörda myndigheter, företag och branschorganisationer pågår överväganden om lämpliga utvecklingsvägar för dessa båda branscher. Jag avser att inom kort återkomma med förslag i dessa frågor.

5 Hemställan

Under återopande av det anförda hemställer jag att regeringen föreslår riksdagen att

1. godkänna de riktlinjer och den organisation för stödåtgärder för att underlätta strukturomvandlingen inom specialstålindustrin och stålgljuteriindustrin som framgår av vad jag har anförts,
2. bemyndiga regeringen att under åren 1978 och 1979 ikläda staten garantier för lån till specialstålindustrin och stålgljuteriindustrin med sammanlagt högst 600 000 000 kr.,
3. till *Lån för att underlätta strukturomvandlingen inom specialstålindustrin m. m.* på tilläggsbudget I till statsbudgeten för budgetåret 1977/78 under fonden för låneunderstöd anvisa ett investeringsanslag av 700 000 000 kr.

6 Beslut

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och beslutar att genom proposition föreslå riksdagen att antaga de förslag som föredraganden lagt fram.

